Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Doktori Tézisek

Mezei Gábor

FORDÍTÁS ÉS ANYAGISÁG – SZABÓ LŐRINC MŰFORDÍTÁSAI

Irodalomtudományi Doktori Iskola
A doktori iskola vezetője: Dr. Kállay Géza PhD, egyetemi tanár
Általános Irodalomtudomány Doktori Program
A doktori program vezetője: Dr. Kulcsár Szabó Ernő MHAS, egyetemi tanár
A bizottság elnöke: Dr. Kállay Géza PhD, egyetemi tanár
A bizottság tagjai és tud. fokozatuk: Dr. Molnár Gábor Tamás PhD, egyetemi adjunktus
Dr. Kappanyos András DSc, tudományos főmunkatárs
Dr. Lénárt Tamás PhD, egyetemi tanársegéd, a bizottság titkára
Dr. Hárs Endre PhD, egyetemi docens
Dr. Eisemann György DSc, egyetemi tanár
Dr. Bartal Mária PhD, egyetemi tanársegéd
Témavezetők és tud. fokozatuk: Dr. Kulcsár Szabó Ernő MHAS, egyetemi tanár
Dr. Józan Ildikó PhD, egyetemi adjunktus

Budapest, 2015. november 20.

A disszertáció különböző nézőpontokból, a kultúrtechnikaként értett írás fogalmán keresztül és a médiaelmélet eszköztárával igyekszik újragondolni az irodalmi fordítás kérdését, miközben arra vállakozik, hogy Szabó Lőrinc lírafordításait olvasva fordítás és anyagiság összefüggéseit vizsgálja. Az alábbiakban a disszertáció jelentősebb állításait a különböző fejezetek kontextusait körülírva összegzem.

1. Disszertációmban az *Örök barátaink* lírafordításait jobbára angol nyelvű forrásszövegekkel olvastam párhuzamosan, Shakespeare-szonettekkel, Coleridge, Omár Khájjám, illetve FitzGerald szövegeivel. Az első, *Tükör, fordítás, idegenség – William Shakespeare és Szabó Lőrinc szonettjei* című fejezet azt kísérli meg összefoglalni, milyen lehetséges belátásokat kínál a fordításelmélet számára az irodalmi hermeneutika a területen mind a mai napig jelen lévő nézőpontja.

2. A második fejezettől (*Illeszkedés és különbözőség – egy hypogramma fordításának mediális aspektusai*) egy olyan koncepció kidolgozása kezdődik meg, amely már nem csupán értelmezésként, jelentések közötti relációként érti a fordítás fogalmát, hanem a szövegek vizuális és akusztikus rétegeit is figyelembe veszi. Innentől kezdve lehetőség nyílik arra, hogy a jelentések szükségszerű különbségei ellenére is fordításként tételezhessük a szövegek közötti viszonyt.

3. Mivel a nyelv médiumának működései az így előálló kontextusban szükségszerűen újra és újra előtérbe kerülnek, az írás számos kortárs koncepciója is relevánsnak mutatkozott, olyan aspektusokat kínálva, amelyek az írás térbeliségét hangsúlyozva teszik lehetővé fordítás és anyagiság összefüggéseinek kifejtését – *Fordítás és (re)produkció – az írás terében előálló materiális inskripcióról*.

4. A különböző mediális működések között előálló fordításviszonyt Coleridge, illetve Szabó Lőrinc *Rege a vén tengerészről* című szövegeinek együtt olvasása közben a mediális fordítás fogalmával jelöltem. A fordításszöveg ugyanis, amely ez esetben a forrásszöveg akusztikus sűrítettsége mellé szövegének önmagában megmutatkozó hangoztathatatlanságát, az írás vizualitását, saját jelenlétét helyezi, éppen a különböző, akusztikus és vizuális működések, hang és írás ezen egymás mellé helyezése által létesít fordításviszonyt.

5. *A textus által színre vitt test – médiaantropológia és mediális megelőzöttség* című fejezet arra tesz kísérletet, hogy megmutassa, a médiaantropológia különböző koncepciói, és a velük párhuzamba állított, a nyelv mediális működéseit illető következtetések mennyiben képesek tovább árnyalni a mediális fordítás fogalmát. A mediális megelőzöttség, és a nyelv médiumának konstitutív jelenléte miatt a fordításviszony szöveg és fordításszöveg mediális működéseinek létesítő jelenléte által áll elő. A szövegek ezen egymás mellé helyezhetősége egy olyan párhuzamos olvasást tesz lehetővé, amely a nyelv konstituáló anyagszerűsége által helyezi el azokat a hozzáférhetőség jelenidejében.

6. Fordítás és fiziológia összefüggéseihez Szabó Lőrinc gyorsírásos technikájának szóba hozásával egy olyan írásjeleneten keresztül jutottam közelebb, ahol az író testre helyeződik a hangsúly, a lapszéli sztenogramhoz ugyanis ebben az esetben korántsem csupán rögzítő, hanem az író test automatizmusaival párhuzamos konstituáló funkció is társul. A fordítás tehát nem pusztán nyelvek, de kézírás és nyomtatott szöveg, írástechnikák, írásgyakorlatok között, a test gesztusai révén is történik, írásrendszerek közötti, mediális fordításként. A fordítás mögött az írás létesítő működésként van jelen, az írás praxisa mintegy keretezi, magában foglalja a fordítás folyamatát, amelynek ezen aspektusai csak írásjelenetek részeként válhatnak elérhetővé.

7. *Az írás anyagiságának előzetessége – egy Faust-jelenet és a* Rubáiyát *fordításai* című fejezet arra mutatott rá, hogy az írás akár térbeliségében, akár az értelmezéshez, illetve a jelentéshez viszonyított előzetességében, akár hangoztathatatlan vizualitásában megnyilvánuló anyagisága olyan uralhatatlan, konstituáló működésként van jelen, ami alapján nem a hermeneutikává váló, hanem az írásból mint praxisból és anyagiságból eredeztethető mediális fordítással, vagy akár a fordítás helyébe lépő írás (ön)működésével kell szembesülnünk.